

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.101
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктору педагогічних наук, професору
Стинській Вікторії Володимирівні
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата педагогічних наук, доцента, наукового співробітника відділу
проектування розвитку обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН
України (м.Київ)

Демченко Олени Петрівни

на дисертаційну роботу **Мандро Лесі Олегівни**

**«Педагогічні умови формування «soft skills» у майбутніх соціальних
працівників»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за
спеціалізаціями)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. В останні десятиріччя відбулися складні трансформації та глобалізаційні зміни у світі загалом та в Україні зокрема. Зроблені вагомі відкриття у сфері науки, стрімко продовжується технологічний розвиток, було створено штучний інтелект, оновилися цілі та методики навчання тощо. Також змінився політичний і соціально-економічний контекст подій. З одного боку, прослідковуються позитивні процеси, зумовлені євроінтеграційним поступом нашої держави, необхідністю входження в економічний і соціально-культурний простір об'єднаної Європи. З другого боку, з'явилася низка нагальних проблем, спричинених російсько-українською війною та еміграцією частини громадян України за кордон, а саме: втрата освітніх ресурсів, стресогенність, ускладнення умов і дистанційний формат навчання, зниження мотивації тощо.

Нова політична, соціально-економічна і культурна ситуація, конкуренція та ринкові умови вимагають переосмислення, переформатування та реформування всіх сторін суспільного життя у нашій державі, у тому числі соціальної роботи. У контексті таких викликів і трансформацій посилюються вимоги до особистісних

якостей соціальних працівників та їхньої професійної освіти. Вони мають бути підготовлені до надання соціальних послуг і налагодження взаємодії у громаді з різними категоріями населення.

З огляду на це, серед професійних якостей особливої ваги набувають «soft skills» як цілісне інтегроване утворення особистості та один з результатів професійного становлення соціальних працівників у закладах вищої освіти. Високий рівень сформованості таких навичок стане чинником для побудови результативної командної взаємодії, вмотивованості до партнерської співпраці у вирішенні суспільних проблем, удосконалення системи менеджеравання ресурсами соціальної роботи, застосування креативного, критичного та аналітичного мислення.

У такому контексті актуальність рецензованого наукового дослідження Мандро Лесі Олегівни «Педагогічні умови формування «soft skills» у майбутніх соціальних працівників», виконане у контексті євроінтеграційних процесів і спрямоване на трансформацію української системи освіти загалом, оновлення соціальної підтримки та підготовки майбутніх соціальних працівників, є своєчасним та інноваційним. Проведене дисертаційне дослідження корелюється з основними положеннями актуальних зарубіжних і вітчизняних законодавчих, нормативних документів у сфері соціальної роботи та розробки проблематики «soft skills» як вагомих навичок ХХІ століття.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри початкової освіти Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за напрямом «Підготовка майбутніх фахівців в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору» (2019 – 2029 рр., номер державної реєстрації: 01101/00158) та кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за напрямом «Забезпечення якості надання освітніх послуг закладом вищої освіти: управлінсько-організаційний, методичний, економічний аспекти» (2022 – 2027 рр., номер державної реєстрації № 0118U004074). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №11 від 29 грудня 2020 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Детальне ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Мандро Л. О. та науковими публікаціями здобувачки за її темою дає підставу констатувати високий рівень оволодіння авторкою роботи методологією

наукової діяльності та обґрунтованості наукових положень, висновків, які мають вагоме значення для подальшого розвитку сучасної науки. Вони можуть стати підставою для визначення стратегічних напрямів педагогічних досліджень у професійній педагогіці загалом, підготовці майбутніх соціальних працівників зокрема. Відзначимо, що новизна, наукова й практична значущість дисертаційного дослідження збагатила теорію і практику професійної підготовки соціальних працівників.

Аналіз результатів проведеного дослідження дає підстави також стверджувати, що підхід здобувачки до висвітлення основних положень вирізняється фундаментальністю, ґрунтовністю та науковим стилем, в якому вдало інтегровані психологічні, соціально-педагогічні та педагогічні аспекти проблеми у контексті вітчизняних, європейських і світових студій.

Об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, які визначено у дисертації Мандро Л. О., корелюються з обраною темою, є взаємопов'язаними, виваженими й обґрунтованими. Структура роботи відповідає науковому апарату, засвідчує якість, логічність, цілісність виконаного дослідження, демонструє доцільність і системність проведення науково-дослідної роботи. Для досягнення поставлених завдань на різних етапах наукового пошуку дисертантка використала комплекс методів дослідження: теоретичні, емпіричні, статистичні, методологічно й дидактично правильний вибір яких забезпечив вірогідність одержаних наукових результатів. У цілому, дисертаційна робота сприймається як цілісне і закінчене дослідження, що містить нові наукові результати.

Кількість та повнота висвітлення основних положень і результатів наукового пошуку в публікаціях аспірантки за темою дисертації відповідає чинним вимогам. Основні положення та результати дослідження відображено у 22 наукових працях (16 одноосібних): 7 статей у наукових фахових виданнях України (2 одноосібних), 1 стаття англійською мовою у періодичному виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection (у співавторстві), 1 одноосібна стаття англійською мовою у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, 10 тез доповідей на конференціях.

Відзначаємо належний рівень оформлення та апробації результатів дослідження, які впроваджено: в освітній процес закладів вищої освіти (Український державний університет імені Михайла Драгоманова (довідка №237 від 24.01.2024 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка №01-23/172 від 20.10.2023 р.)); у практику роботи

благодійних організацій: Благодійна організація «Благодійний фонд «Карітас-Київ» (довідка №222 від 19.10.2023 р.), Благодійна організація «Благодійний фонд «Карітас-Житомир» (довідка №666 від 02.10.2023 р.)).

3. Наукова новизна дослідження. Підтримуємо сформульовані у дисертації наукову новизну дослідження, підтвердженням якої є те, що *вперше*:

визначено місце «soft skills» у професійній структурі особистості соціального працівника; виокремлено зміст і структуру «soft skills» у рамках теорії та практики соціальної роботи; встановлено критерії, показники та рівні сформованості «soft skills» майбутніх соціальних працівників; спроектовано структурно-функціональну модель та педагогічні умови формування «soft skills» майбутніх соціальних працівників; запропоновано авторську інтерпретацію понять ««soft skills» майбутніх соціальних працівників», «формування «soft skills» майбутніх соціальних працівників» та «педагогічні умови формування «soft skills»»; розроблено рекомендації щодо застосування структурно-функціональної моделі формування «soft skills» майбутніх соціальних працівників;

уточнено: важливість чотирьох груп навичок, що визначають професійну компетентність соціальних працівників, а саме: «hard skills», «soft skills», «digital skills» та «meta skills»; класифікацію «soft skills» соціального працівника; дані порівняльного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду формування «soft skills» у процесі професійної підготовки фахівців соціальної роботи;

удосконалено: інструменти навчання (зокрема електронні); підходи до визначення показників і критеріїв виявлення рівня розвитку м'яких навичок студентів; понятійно-категоріальний апарат;

набули подальшого розвитку: засоби, форми та методи аудиторної та позааудиторної навчально-виховної діяльності з метою формування «soft skills» як професійних навичок студентської молоді.

4. Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у проєктуванні та впровадженні на базі закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації навчально-методичного комплексу з метою формування «soft skills» майбутніх соціальних працівників, студентів спеціальності 231 «Соціальна робота». Зокрема, було організовано вивчення навчальної дисципліни «Технології формування «soft skills» у професійній освіті», вебсайту як додаткового інструменту для діагностики, формування та вдосконалення «soft skills» у межах позааудиторної навчальної діяльності студентів.

Відзначимо особливу цінність, що результати дослідження запроваджено у практичну діяльність благодійних організацій, що забезпечують соціальну

допомогу та підтримку найбільш вразливим категоріям населення України незалежно від національної приналежності чи віросповідання. Зокрема, була організована тренінгова програма «Mysoft» для соціальних працівників благодійних організацій.

5. Загальна оцінка змісту роботи. Обґрунтованою й логічно завершеною є структура дисертації, зміст якої представлено в анотаціях українською і англійською мовами, вступі, трьох розділах з підрозділами, висновках, додатках, списках використаних джерел (238 позицій, з них –73 зарубіжні джерела), 45 додатків. Робота також містить 10 таблиць, 17 рисунків, 2 гістограми.

Обґрунтування дисертаційного дослідження є переконливим, містить всі елементи у відповідності до чинних нормативних вимог. Викладення основних теоретичних положень проведеного дослідження здобувачка здійснила цілісно і комплексно на основі вивчення достатньої кількості сучасних документів, наукової, науково-методичної літератури в тому числі й зарубіжних, серед якої більшість є опублікованими за декілька останніх десятиліть.

Загалом матеріали дисертації Мандро Л. О. викладено послідовно у формально логічний спосіб з дотриманням наукового стилю. Всі розділи дисертації мають внутрішню єдність і завершеність.

Науково-теоретичну цінність має *перший розділ*, в якому представлено результати аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з проблеми формування «soft skills» у майбутніх працівників соціальної сфери; уточнено сутність і структуру основних понять за темою дослідження; узагальнено характерні особливості та специфічні властивості складових компонентів професійного становлення та розвитку соціальних працівників у контексті формування м'яких навичок.

Відзначимо, що дисертанткою коректно проведено дефінітивний аналіз ключових понять дослідження, показано різні підходи до трактування термінів. Зокрема, обговорено зміст понять «soft skills», «soft skills» соціальних працівників». Вагомим є висновок авторки, що «формування «soft skills» у майбутніх соціальних працівників» варто розглядати як єдиний спеціально організований системний процес. Також виявлено специфіку та підґрунтя професійної підготовки соціальних працівників у контексті формування «soft skills».

Особливо цінними, на наш погляд, є теоретичний здобуток дисертантки, який полягає у виокремленні п'яти груп «soft skills», важливих для ефективного

здійснення професійних обов'язків соціального працівника: навички комунікації, управління, особистої ефективності, опрацювання інформації, стратегічні навички.

Позитивно оцінюємо *другий розділ*, в якому детально розглянуто «формування м'яких навичок майбутніх соціальних працівників» як складний багатоетапний спеціально організований процес якісної фахової підготовки студентів-соціальних працівників. Важливим здобутком авторки вважаємо, що було викормлено та обґрунтовано педагогічні умови формування «soft skills» майбутніх соціальних працівників як сукупність факторів освітнього середовища, що забезпечують фахову підготовку студентів. Задля візуалізації процесу формування «soft skills» майбутніх соціальних працівників і графічного представлення окреслених методичних засад розроблено структурно-функціональну модель.

Авторкою представлено структурні компоненти, критерії та показники «soft skills», характеристики кожного рівня їх сформованості у майбутніх працівників соціальної сфери. Також визначено сім інтегрованих рівноцінних структурних складових м'яких навичок, виокремлено сім критеріїв (ціннісно-мотиваційний, знаннєвий, особистісно-вольовий, соціально-комунікативний, діяльнісно-практичний, аналітичний, критичний), двадцять один показник, що умовно об'єднано у мотиваційний, когнітивний, особистісний, комунікативний, управлінський, стратегічний та інформаційний компоненти та змістові характеристики трьох рівнів (низький, середній, високий) їх сформованості. Запропоновані структурні компоненти «soft skills» майбутніх соціальних працівників, їх критерії та показники стали основою для визначення ефективних діагностичних методик відповідно до завдань експериментального дослідження.

Схвальної оцінки заслуговує грамотно спланована й коректно проведена констатувальна фаза дослідно-експериментальної роботи, результати якої представлено в першому розділі. Коректною та репрезентативною є вибірка дослідження, оскільки респондентами якого стали викладачі, студенти, випускники, соціальні працівники. Інтерпретуючи результати дослідження рівня сформованості м'яких навичок майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, авторка зробила висновок, що у більшості студентів виявлено низький результат досліджуваного стану сформованості м'яких навичок.

Такі висновки стали підставою для необхідності впровадження змістовно-організаційних змін для процесу їх формування та реалізації структурно-

функціональної моделі формування «soft skills» майбутніх соціальних працівників в умовах професійної освіти.

Закцентуємо на *третьому розділі* дисертації, в якому представлено результати реалізації провідної ідеї дослідження та впровадження спроектованої моделі (цільовий, змістовий, теоретико-методологічний, організаційно-методичний і контрольньо-результативний структурні блоки).

Як науково-практичне досягнення авторки відзначимо те, що на формувальному етапі експерименту представлено результати узагальненого практичного застосування отриманих результатів експериментального дослідження процесу формування «soft skills» у майбутніх соціальних працівників.

Схвальної оцінки заслуговує тренінгова програма розвитку м'яких навичок «Mysoft» для соціальних працівників на базі благодійних організацій.

Особливу практичну цінність становлять рекомендації щодо застосування структурно-функціональної моделі формування «soft skills» майбутніх соціальних працівників.

У третьому розділі також подано результати порівняльного аналізу отриманих результатів станом на початок констатувального і по завершенню формувального експерименту. Результати експериментального етапу дослідження свідчать про позитивну динаміку зміни кількісного розподілу студентів за рівнями сформованості «soft skills» у майбутніх соціальних працівників. Авторкою констатовано, що результати вказують на значні кількісні та якісні зміни показників експериментальної групи порівняно з показниками контрольної групи.

Висновки до розділів, загальні висновки узагальнюють зміст і результати дисертаційної роботи. Вони є ґрунтовними, логічними, змістовними, відповідають поставленим завданням.

Додатки, укладені авторкою, конкретизують й поглиблюють виклад матеріалу, поданого у тексті дослідження.

У цілому, дисертаційна робота сприймається як закінчена наукова праця, що містить нові наукові результати.

6. Відсутність порушення академічної доброчесності. Під час виконання дисертації аспірантка дотримувалася принципів академічної доброчесності. За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації не було виявлено ознак академічного плагіату, елементів фабрикації та фальсифікації. По всьому тексту роботи простежується єдиний стиль викладу матеріалу. Це

самостійно виконане наукове дослідження. Всі ідеї та наукові положення, викладені в дисертації Мандро Л. О., отримані авторкою особисто.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, звертаємо увагу на окремі *дискусійні положення* й висловимо деякі *побажання й зауваження* до наукової роботи:

1. У пар 1.1. авторка аналізує місце «soft skills» у сучасному освітньому просторі та професійній підготовці соціальних працівників. Зокрема, на початку параграфу представлено різних підходів до пояснення терміну «освітній простір», у кінці – поняття «середовище» в контексті концепції середовищного підходу. Вважаємо, щоб більш логічно було послідовно подати характеристику цих двох наукових конструктів, варто було показати співвідношення між ними.

2. Як позитив відмічаємо, що в параграфі 1.2. подано різні підходи до тлумачення терміну «soft skills», охарактеризовано різні групи. Водночас, на наш погляд, висвітлення основних положень має реферативний характер. Бажано було б більш критично та аналітично підійти до викладу матеріалу, більш конкретніше показати авторську позицію, узагальнення та висновки. Про це засвідчує відсутність у параграфі «ми вважаємо», «поділяємо позицію», «вважаємо дискусійним» тощо.

3. У другому розділі (пар 2.1. «Особливості формування «soft skills» у майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти») серед іншого наведені результати емпірична перевірки показників «soft skills» та констатувального експерименту оцінки наявного рівня сформованості «soft skills» майбутніх соціальних. У той же час спостерігається незавершеність параграфу, оскільки в його кінці подано гістограми 2.1; 2.2 без якісного аналізу. Коментарів та висновків авторки.

4. Важливою частиною дисертаційної роботи є розробка цільового призначення змістового наповнення освітніх програм щодо формування «soft skills» у майбутніх соціальних працівників (пар.2.2.). У параграфі акцент робиться на значенні та характеристиці вибіркової навчальної дисципліни «Технології формування «soft skills» у професійній освіті» та методичних особливостях її впровадження до освітньо-професійної програми зі спеціальності «Соціальна робота» з метою здобуття студентами знань «soft skills» та засобів, форм і методів їх формування і розвитку). Водночас відзначимо, що такий освітній компонент обирають не всі здобувачі освіти. У такому контексті є важливими обов'язкові компоненти, які згадаються в роботі лише побіжно. Авторська концепція була б

переконливішою, якби було зроблено детальні методичні акценти та більш детально представлено можливості обов'язкових ОК у формуванні «soft skills» майбутніх соціальних працівників.

5. У параграфі 2.2. представлена Структурно-функціональна модель формування м'яких навичок у студентів – соціальних працівників під час професійної підготовки в умовах закладів вищої освіти (рис. 2.8.). у контексті організаційно-методичного блоку вказується позааудиторна та соціально-виховна робота здобувачів вищої освіти. Дисертаційна робота значно виграла б, якби було подано більш детальну характеристику її форм і методів, їх мету, деякі теми тощо (с.121).

Висловленні зауваження не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку дисертації й не знижують безперечних здобутків роботи Мандро Лесі Олегівни, а можуть бути враховані у подальших наукових напрацюваннях.

8. Загальний висновок. Аналіз дисертації та публікацій авторки надає підстави стверджувати, що виконане наукове дослідження Мандро Л. О. «Педагогічні умови формування «soft skills» у майбутніх соціальних працівників», подане на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), завершеним, самостійним науковим дослідженням. Дисертація відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її авторка – Мандро Леся Олегівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:
кандидат педагогічних наук, доцент,
науковий співробітник
відділу проектування розвитку обдарованості
Інституту обдарованої дитини
НАПН України

Олена ДЕМЧЕНКО